

ES BENDRASIS DUOMENŲ APSAUGOS REGLAMENTAS: REIŠMĖ DUOMENŲ APSAUGOS TEISEI

Julius Zaleskis

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros lektorius
socialinių mokslų daktaras
advokatas, Dataprotection.lt vadovas (www.dataprotection.lt)
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: <julius.zaleskis@gmail.com>

ES Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas 2018 m. reformuos duomenų apsaugos teisę nustatydamas daugybę naujų taisyklių ir pareigų. Straipsnyje atskleidžiamos svarbiausios naujovės, kurios turėtų paskatinti duomenų apsaugos teisės globalizaciją. Atskleidžiama, kaip Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas perskirstys duomenų valdytojų ir priežiūros institucijų atsakomybę.

The EU General Data Protection Regulation will reform the data protection law in 2018 by establishing many new rules and duties. The article reveals the most significant novelties that are due to accelerate globalisation of the data protection law. The article addresses those provisions of the General Data Protection Regulation that will redistribute the liabilities between data controllers and supervisory institutions.

Įvadas

2018 m. gegužės 25 d. bus pradėtas taikyti Europos Sąjungos (toliau – ES) Reglamentas dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas) (angl. *General Data Protection Regulation – GDPR*)¹. Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas pristatomas kaip asmens duomenų apsaugos teisės (toliau – duomenų apsaugos teisė) reformos ES rezultatas. Iki šiol teisinis reguliavimas ES valstybėse narėse yra grindžiamas 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 95/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo (toliau – Duomenų apsaugos direktyva)². Lietuvoje reguliavimą nustato ir Duomenų apsaugos direktyvos reikalavimus įgyvendina Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas (toliau – Duomenų apsaugos įstatymas)³.

Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas turėtų palikti žymę duomenų apsaugos teisės raidoje. Europos duomenų apsaugos priežiūros pareigūnas Giovanni Buttarelli Bendrąjį duomenų apsaugos

¹ 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas). *OL L* 119, 2016 5 4, p. 1–88.

² 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 95/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo. *OL 2004 m. specialusis leidimas*, 13 skyrius, 15 tomas, p. 355–374.

³ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 63-1479; 2000, Nr. 64-1924; 2003, Nr. 15-597; 2008, Nr. 22-804.

reglamentą pavadino iki šiol ambicingiausių bandymu apsaugoti asmenų teises skaitmeninėje erdvėje⁴. Iš esmės kiekviena organizacija savo veikloje tvarko fizinių asmenų (klientų, partnerių, interesantų, asmenų, patenkančių į vaizdo stebėjimo lauką, ar bent darbuotojų) duomenis, todėl Bendrojo duomenų apsaugos reglamento reikalavimai turėtų padaryti platų praktinį poveikį.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti, kokią reikšmę Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas turėtų padaryti duomenų apsaugos teisei kaip teisės sričiai. Keliami tokie uždaviniai: (1) palyginti Bendrojo duomenų apsaugos reglamento nuostatas su Duomenų apsaugos direktyva; (2) išskirti svarbiausius aspektus, kuriais Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas turėtų padaryti konceptualų poveikį duomenų apsaugos teisei; (3) nurodyti, kokius teisės taikymo iššūkius Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas gali nulemti Lietuvoje. Atsižvelgiant į žodynuose pateikiamas žodžio „konceptija“ reikšmes⁵, terminas „konceptualus poveikis“ tyrime vartojamas siekiant išskirti Bendrojo duomenų apsaugos reglamento naujoves, kurios gali turėti pamatinių idėjų, principinę reikšmę duomenų apsaugos teisei kaip sistemai, o ne pavienėms jos normoms, ir kurios gali turėti įtakos duomenų apsaugos teisiniui reguliavimui taikyti ir tolesnei raidai.

Tyrimo objektas – Bendruoju duomenų apsaugos reglamentu nustatomos duomenų apsaugos teisės normos ir principai. Atsižvelgiant į teisės doktrinoje aptinkamus apibrėžimus⁶, duomenų apsaugos teisė turėtų būti suprantama kaip teisės sritis, skirta fiziniams asmenims apsaugoti nuo žalos, kurią gali sukelti informacijos apie juos tvarkymas.

Svarbiausi tyrimo metodai yra lyginamasis ir sisteminis. Lyginamasis metodas naudojamas sugretinant Bendrojo duomenų apsaugos reglamento nuostatas su dabar galiojančiu duomenų apsaugos teisės reguliavimu. Sisteminis metodas tyrimui reikšmingas keliais aspektais. Pirmia, tam tikros Bendrojo duomenų apsaugos reglamento normos analizuojamos kartu su kitomis, siekiant parodyti, kokią reikšmę Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas turės kaip normų sistema. Antra, Bendrasis duomenų apsaugos teisės reglamentas aptariamasis kaip platesnės duomenų apsaugos teisės sistemos dalis.

Darbo aktualumą nulemia Bendrojo duomenų apsaugos reglamento naujumas. Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas pasižymi bendromis, abstrakčiomis teisės normomis. Tai didina šias normas aiškinančios teisės doktrinos svarbą. Autoritetinga doktrina kol kas nepasižymi konceptualios naujojo reguliavimo normų reikšmės tyrimų gausa.

Christopheris Kuneris analizavo svarbiausias Bendrojo duomenų apsaugos reglamento projekto naujoves, tačiau apsiribojo šių naujovių bendru aptarimu, nevertindamas jų sisteminio ir konceptualaus poveikio duomenų apsaugos teisei, kurį siekiama pateikti šiame straipsnyje⁷. Paulas De Hertas ir Michalas Czerniawski tyrė ekstraterritorialų Bendrojo duomenų apsaugos reglamento poveikį⁸. Minė-

⁴ BUTTARELLI, Giovanni. The EU GDPR as a clarion call for a new global digital gold standard. *International Data Privacy Law*, 2016, Vol. 6, Issue 2, p. 77 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://academic.oup.com/idpl/article/6/2/77/2404469/The-EU-GDPR-as-a-clarion-call-for-a-new-global>>.

⁵ Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Kokie tarptautinio žodžio „konceptija“ galimi pakaitai? (konsultacija) [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zodziai.lt/reiksme&word=konceptija&wid=10290>>; Definition of *concept* in English. Oxford Dictionaries Online. Oxford University Press [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://en.oxforddictionaries.com/definition/concept>>.

⁶ BYGRAVE, Lee A. *Data Protection Law. Approaching Its Rationale, Logic and Limits*. Dordrecht: Kluwer Law International, 2002, p. 22.

⁷ KUNER, Christopher. The European Commission's Proposed Data Protection Regulation: A Copernican Revolution in European Data Protection Law. *Bloomberg BNA Privacy and Security Law Report*, 2012, p. 1–15 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2162781>>.

⁸ DE HERT, Paul; CZERNIAWSKI, Michal. Expanding the European data protection scope beyond territory: Article 3 of the General Data Protection Regulation in its wider context. *International Data Privacy Law*, 2016, Vol. 6, Issue 3, p. 230–243 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://academic.oup.com/idpl/article-abstract/6/3/230/2447252/Expanding-the-European-data-protection-scope?redirectedFrom=fulltext>>.

tame darbe buvo analizuojama tik viena iš šiame straipsnyje aptariamų naujovių nesiejant jos su kitomis nuostatomis. Lietuvos teisės doktrinoje Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas nebuvo tirtas plačiau kaip teisės šaltinis. Mindaugas Civilka ir Lina Šlapimaitė kritikavo Bendrajame duomenų apsaugos reglamente įtvirtintą asmens duomenų apibrėžimą – tik vieną iš daugybės Bendrojo duomenų apsaugos reglamento, šiame darbe analizuojamo sistemiskai ir išsamiai, aspektą⁹.

Pagrindiniai tyrimo šaltiniai yra Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas ir dabar duomenų apsaugą reguliuojantys norminiai teisės aktai – Duomenų apsaugos direktyva ir Duomenų apsaugos įstatymas. Tyrime remiamasi ES asmens duomenų apsaugos 29 straipsnio darbo grupės (toliau – ES 29 str. darbo grupė) nuomonėmis ir rekomendacijomis kaip autoritetingu esamo ir būsimo reguliavimo normas aiškinančiu *soft law* šaltiniu.

1. Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas: reguliavimo pokyčiai

Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas išplečia ES duomenų apsaugos teisės teritorinę taikymo sritį. Dabar ES duomenų apsaugos teisės reguliavimas visų pirma taikomas pagal duomenų valdytojo – fizinio ar juridinio asmens, atsakingo už duomenų tvarkymą – įsisteigimo vietos kriterijų (Duomenų apsaugos direktyvos 4 str. 1 d. a p.). Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas turi būti taikomas ir atliekant tokį duomenų tvarkymą, kai ES esančių duomenų subjektų asmens duomenis tvarko ES neįsisteigęs duomenų valdytojas arba duomenų tvarkytojas ir duomenų tvarkymo veikla bus susijusi su: a) prekių arba paslaugų siūlymu tokiems duomenų subjektams ES, nepaisant to, ar už šias prekes arba paslaugas duomenų subjektui reikia mokėti; arba b) elgesio, kai jie veikia ES, stebėseną (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 3 str. 2 d.).

Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas įtvirtina atskaitomybės principą. Duomenų valdytojas ne tik yra atsakingas už duomenų apsaugos teisės reikalavimų laikymąsi, bet ir turi sugebėti įrodyti, kad jos laikomasi (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 5 str. 2 d.). Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas numato pritaikytosios ir standartizuotosios duomenų apsaugos (angl. *data protection by design* ir *data protection by default*) principą. Duomenų valdytojas turi įgyvendinti tinkamas technines ir organizacines priemones, kuriomis siekiama veiksmingai įgyvendinti duomenų apsaugos principus ir į duomenų tvarkymą integruoti būtinas apsaugos priemones, kad jis atitiktų duomenų apsaugos teisės reikalavimus, taip pat užtikrinti, kad standartizuotai būtų tvarkomi tik tie asmens duomenys, kurie yra būtini kiekvienam konkrečiam duomenų tvarkymo tikslui (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 25 str. 1 ir 2 d.).

Bendruoju duomenų apsaugos reglamentu griežtinami sutikimo, kaip vieno iš alternatyvių duomenų tvarkymo pagrindų, reikalavimai. Duomenų valdytojas turi galėti įrodyti, jog duomenų subjektas davė sutikimą, kad būtų tvarkomi jo asmens duomenys (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 7 str. 1 d.). Vertinant, ar sutikimas duotas laisva valia, labiausiai atsižvelgiama į tai, ar, *inter alia*, sutarčiai vykdyti, įskaitant paslaugos teikimą, yra nustatyta sąlyga, kad turi būti duotas sutikimas tvarkyti asmens duomenis, kurie nėra būtini tai sutarčiai vykdyti (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 7 str. 4 d.).

Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas įtvirtina naują duomenų subjektų teisę į duomenų perkėlimą (angl. *right to data portability*). Duomenų subjektas gali gauti su juo susijusius asmens duomenis, kuriuos jis pateikė duomenų valdytojui susistemintu, įprastai naudojamu ir kompiuterio skaitomu formatu, ir teisę persiųsti tuos duomenis kitam duomenų valdytojui, o duomenų valdytojas, kuriam

⁹ CIVILKA, Mindaugas; ŠLAPIMAITĖ, Lina. Asmens duomenų samprata elektroninėje erdvėje. *Teisė*, 2015, t. 26, p. 141–142 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/download/8761/7647>>.

asmens duomenys buvo pateikti, turi nesudaryti tam kliūčių (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 20 str. 1 d.).

Naujuoju reguliavimu nustatoma pareiga prieš pradėdant konkrečias duomenų tvarkymo operacijas įvertinti, ar duomenų tvarkymas gali sukelti didelį pavojų asmenų interesams, ir jei toks galimas pavojus yra, atlikti išankstinį poveikio duomenų apsaugai vertinimą (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 35 str. 1 d.). Jei poveikio duomenų apsaugai vertinimo išvada patvirtina didelį pavojų duomenų apsaugai, kyla kita nauja pareiga – iš anksto konsultuotis su priežiūros institucija (ES duomenų apsaugos reglamento 36 str. 1 d.). Poveikio duomenų apsaugai vertinimo pareiga pakeičia pareigą iš anksto pranešti duomenų apsaugos priežiūros institucijai apie duomenų tvarkymą (Duomenų apsaugos direktyvos 18 str.). Bendrajame duomenų apsaugos reglamente nebelieka ir dabar galiojančios išankstinės patikros procedūros, pagal kurią didesnį pavojų asmenims keliančias duomenų tvarkymo operacijas galima pradėti tik tada, kai duomenų apsaugos priežiūros institucija patikrina planuojamą duomenų tvarkymą ir išduoda leidimą (Duomenų apsaugos direktyvos 20 str.).

Bendrajame duomenų apsaugos reglamente daliai duomenų valdytojų ir duomenų tvarkytojų numatoma pareiga paskirti duomenų apsaugos pareigūną (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 37 str. 2 d.). Naujasis reguliavimas įtvirtina naują bendro pobūdžio pareigą duomenų valdytojams nedelsiant ir, jei įmanoma, per 72 valandas pranešti priežiūros institucijai apie saugumo pažeidimą, nebent pažeidimas neturėtų kelti pavojaus asmenims (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 33 str. 1 d.). Apie pažeidimus, kurie gali kelti didelį pavojų asmenims, reikia pranešti ir duomenų subjektams (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 34 str. 1 d.). Kitaip nei Duomenų apsaugos direktyvoje (25 str.), Bendrajame duomenų apsaugos reglamente detalai nustatyti atvejai ir konkrečios priemonės, leidžiančios duomenų valdytojams perduoti duomenis į trečiąsias valstybes arba tarptautinėms organizacijoms (V skyrius).

Remiantis Bendruoju duomenų apsaugos reglamentu įtvirtinamas vieno langelio (angl. *one stop shop*) tarpvalstybinio duomenų tvarkymo priežiūros mechanizmas. Kai duomenų valdytojas arba duomenų tvarkytojas vykdo tarpvalstybinį duomenų tvarkymą, jis palaiko ryšius su vienintele – vadovaujanti priežiūros institucija (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 56 str. 6 d.). Pažeidus Bendrojo duomenų apsaugos reglamento reikalavimus, gali būti skiriamos administracinės baudos iki 20 000 000 EUR arba įmonei – iki 4 proc. jos ankstesnių finansinių metų bendros metinės pasaulinės apyvartos, atsižvelgiant į tai, kuri suma bus didesnė (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 83 str. 4–6 d.). Duomenų apsaugos direktyvoje nenumatoma konkrečių baudų dydžio ir įpareigojama tai padaryti valstybes nares (Duomenų apsaugos direktyvos 24 str.). Tai nulemia, kad Lietuvoje baudos už duomenų apsaugos teisės pažeidimus išaugs itin reikšmingai – nuo 1 150 eurų, o pakartotinio pažeidimo atveju – nuo 3 000 eurų (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso¹⁰ 82 str.).

2. Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas: svarbiausios naujovės

2.1. Nuostatos, skatinančios duomenų apsaugos teisės globalizaciją

Pirma, galima išskirti naujas Bendrojo duomenų apsaugos reglamento nuostatas, įtvirtinančias ne ES duomenų valdytojų pareigą laikytis ES reikalavimų tvarkant ES esančių duomenų subjektų duomenis ir sureguliuojančias atvejus, kai duomenis galima perduoti į trečiąsias valstybes arba tarptautinėms organizacijoms. Šios nuostatos duomenų apsaugos teisei itin reikšmingos todėl, kad turėtų paveikti duomenų apsaugos teisės plėtrą už ES ribų ir paspartinti duomenų apsaugos teisės globalizaciją.

Pagal Bendrąjį duomenų apsaugos reglamentą leidžiama perduoti duomenis į trečiąją valstybę arba tarptautinei organizacijai, jeigu ES Komisija nuspręstų, kad atitinkama trečioji valstybė, teritorija arba

¹⁰ Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. TAR, 2015-07-10, Nr. 11216.

vienas ar daugiau nurodytų sektorių toje trečiojoje valstybėje, arba atitinkama tarptautinė organizacija užtikrina tinkamo lygio apsaugą (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 45 str. 1 d.). Vertindama apsaugos lygio tinkamumą, ES Komisija visų pirma turi atsižvelgti į tokius aspektus – trečiųjų šalių teisinį reguliavimą (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 45 str. 2 d. a p.) ir tai, ar jose yra veiksmingai veikianti nepriklausoma duomenų apsaugos priežiūros institucija (45 str. 2 d. b p.). Jeigu nebus priimtas ES Komisijos sprendimas dėl tinkamo duomenų apsaugos lygio, duomenų valdytojas arba duomenų tvarkytojas galės perduoti duomenis, jeigu pasirinktų nustatyti bet kurią iš Bendrajame duomenų apsaugos reglamente nurodytų tinkamų duomenų apsaugos priemonių. Kad ir kokią priemonę duomenims perduoti pasirinktų organizacija, visos jos turi užtikrinti, kad nebūtų pakenkta Bendroju duomenų apsaugos reglamentu garantuojamam fizinių asmenų apsaugos lygiui (44 str.).

Remiantis Bendroju duomenų apsaugos reglamentu įtvirtinama ekstrateritoriali ES duomenų apsaugos teisės taikymo sritis, o duomenų judėjimas į trečiąsias šalis leidžiamas tik jeigu jose teisinio reguliavimo, sutartinėmis, korporacinėmis arba kitokiomis priemonėmis bus užtikrinta ES reguliavimui analogiška duomenų apsauga. Dėl šių naujovių vis daugiau valstybių turėtų užtikrinti, kad jose veiktų ES analogiškas duomenų apsaugos režimas. Elektroninė komercija ir duomenų judėjimas yra globalūs reiškiniai. Europiečių duomenys turi didelę komercinę vertę¹¹. Siekdamas naudotis ES esančių asmenų duomenimis, trečiosios šalys, viso pasaulio verslai ir organizacijos ieškos būdų suvienodinti duomenų apsaugos reguliavimą su ES standartais. Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas turėtų paspartinti globalią duomenų apsaugos teisės europeizaciją, kuri kaip reiškinys jau matoma teisės doktrinoje¹².

Bendrojo duomenų apsaugos reglamento reikšmę duomenų apsaugos teisės globalizacijai stiprina tai, kad jis priimtas tuo metu, kai dedama žingsnių link globalios tarptautinės viešosios duomenų apsaugos teisės. Duomenų apsaugos teisės tyrimus į savo ilgalaikę darbo programą įtraukė Tarptautinės teisės komisija – didelį autoritetą turinti patariamoji Jungtinių Tautų institucija. 2006 m. Tarptautinės teisės komisija padarė išvadą, kad globali valstybių praktikos analizė atskleidžia bendrus duomenų apsaugos principus, kuriais galėtų remtis būsimas globalus duomenų apsaugos teisės režimas¹³. Tarptautinės teisės komisijos tyrimai dažnai baigiasi universalių tarptautinių konvencijų projektų rengimu. Paminėtoje ataskaitoje Tarptautinės teisės komisija plačiai remiasi Duomenų apsaugos direktyva kaip tarptautiniu duomenų apsaugos etalonu. Duomenų apsaugos direktyvą tobulinančio Bendrojo duomenų apsaugos reglamento nuostatos turėtų būti reikšmingos kuriant universalią duomenų apsaugos konvenciją arba kitą globalios reikšmės tarptautinę teisinę priemonę šioje srityje. Į Bendrojo duomenų apsaugos reglamento nuostatas turėtų būti atsižvelgta ir peržiūrint vienintelę galiojančią daugiašalę tarptautinę duomenų apsaugos sutartį – Europos Tarybos konvenciją dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu¹⁴.

¹¹ Kai kurių tyrimų duomenimis, ES piliečių duomenų piniginė vertė valstybei, verslui ir piliečiams 2020 m. gali siekti 1 trilijoną eurų. Žr. BOSTON CONSULTING GROUP. *The Value of Our Digital Identity*. Liberty Global, Inc., 2012, p. 103 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.libertyglobal.com/PDF/public-policy/The-Value-of-Our-Digital-Identity.pdf>>.

¹² BIRNHACK, Micheal D. The EU Data Protection Directive: An Engine of a Global Regime. *Tel Aviv University Law Faculty Papers*, 2008, Paper 95 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1102&context=taulwps>>.

¹³ Tarptautinės teisės komisija. *Tarptautinės teisės komisijos ataskaita dėl darbo penkiasdešimt aštuntojoje sesijoje*, 2006, p. 508 [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. gruodžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://legal.un.org/docs/?symbol=A/61/10>>.

¹⁴ 1981 m. sausio 28 d. Konvencija dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108). *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 32-1059; Europos Taryba. Duomenų apsaugos „Konvencijos Nr. 108“ modernizavimas [interneto puslapių skiltis] [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. gruodžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/en/web/portal/28-january-data-protection-day-factsheet>>.

2.2. Nuostatos, perskirstančios duomenų valdytojų ir priežiūros institucijų atsakomybę

Antra, galima išskirti tas Bendrojo duomenų apsaugos reglamento naujoves, kurios perbraižo duomenų valdytojų ir duomenų apsaugos priežiūros institucijų atsakomybės už atitiktą ribas. Tokių reikšmingą poveikį duomenų apsaugos teisei turėtų padaryti šių naujovių visuma: atskaitomybės principas, pareigos atlikti poveikio duomenų apsaugai vertinimą, konsultuotis su priežiūros institucija, paskirti duomenų apsaugos pareigūną, naikinamos pranešimo priežiūros institucijai ir išankstinės patikros procedūros.

Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas išplečia duomenų valdytojų atsakomybę ir diskreciją užtikrinant veiksmingą duomenų apsaugos reikalavimų įgyvendinimą kasdienėje veikloje. Naujasis reguliavimas įvairiais aspektais skatina pasitikėjimą duomenų valdytojais įpareigodamas juos prisiimti daugiau atsakomybės už duomenų tvarkymą. Šiuo požiūriu didelę reikšmę turi atskaitomybės principas, kuriuo siekiama sustiprinti duomenų valdytojų vaidmenį ir sugriežtinti jų atsakomybę, paskatinti juos pasirinkti priemones atitiktai užtikrinti¹⁵. Atskaitomybės principas yra skirtas padėti duomenų apsaugos institucijoms prižiūrėti duomenų valdytojų veiklą ir veikti selektyviau ir strategiškiau, savo išteklius panaudoti taip, kad būtų užtikrinamas kuo didesnis reikalavimų vykdymo mastas¹⁶.

Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas skatina pasitikėjimą duomenų valdytoju, kuris pats poveikio duomenų apsaugai vertinimo metu turi įsivertinti duomenų tvarkymo keliamus pavojus asmenims ir ar jam reikia kreiptis į priežiūros instituciją. Jei duomenų valdytojo savarankiškai atlikto poveikio duomenų apsaugai vertinime bus nurodyta, kad, tvarkant duomenis kiltų didelis pavojus, jei duomenų valdytojas nesiimtų priemonių pavojui sumažinti, prieš pradėdamas tvarkyti duomenis, duomenų valdytojas turės konsultuotis su priežiūros institucija. Išankstinių konsultacijų procedūra pirmiausia skirta tam, kad valstybinė priežiūros institucija teiktų duomenų valdytojams rekomendacijas, kaip sumažinti dėl duomenų tvarkymo asmenims kylantį pavojų (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 36 str. 2 d.).

Stiprinamą duomenų valdytojo (ir duomenų tvarkytojų) vaidmenį duomenų apsaugos teisėje rodo ir pareiga paskirti specialiai už duomenų apsaugos atitiktą atsakingą kompetentingą ir ekspertinių žinių turinį asmenį – duomenų apsaugos pareigūną. Tai visų pirma turėtų padaryti tos organizacijos, kurių atliekamas duomenų tvarkymas kels didesnį pavojų asmenims (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 37 str. 1 d.). Siekdama padėti užtikrinti atitiktą, ES 29 straipsnio darbo grupė paskirti duomenų apsaugos pareigūną rekomenduoja ir kitoms organizacijoms¹⁷. Duomenų apsaugos pareigūnas – kartinė Bendrojo duomenų apsaugos reglamento figūra. Jis turi būti tinkamai ir laiku įtraukiamas į visų su asmens duomenų apsauga susijusių klausimų nagrinėjimą (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 38 str. 1 d.).

Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas lygiagrečiai mažina priežiūros institucijos išitraukimą į kasdienę duomenų tvarkymo veiklą. Vienas iš svarbiausių politinių Bendrojo duomenų apsaugos reglamento tikslų – supaprastinti reguliacinę duomenų apsaugos aplinką, išvengiant nereikalingų duo-

¹⁵ ES 29 str. darbo grupė. 2010 m. liepos 13 d. Nuomonė 3/2010 dėl atskaitomybės principo, Nr. WP173, p. 18 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2010/wp173_lt.pdf>.

¹⁶ Ten pat, p. 16.

¹⁷ ES 29 str. darbo grupė. 2016 m. gruodžio 13 d. Gairės dėl duomenų apsaugos pareigūnų (DAP), Nr. WP 243, p. 4 [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2016-51/wp243_en_40855.pdf>.

menų valdytojų išlaidų, ir sumažinti jiems tenkančią administracinę priežiūros našta¹⁸. Priimdama Bendrąjį duomenų apsaugos reglamentą ES pripažino, kad prievolė pranešti priežiūros institucijai apie duomenų tvarkymą buvo susijusi su administracine ir finansine našta, tačiau ji ne visada padėdavo gerinti asmens duomenų apsaugą (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento preambulės 89 punktas). Tokią pat reikšmę turi pareigos atlikti išankstinę patikrą ir gauti priežiūros institucijos leidimą tvarkyti duomenis panaikinimas.

3. Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas: galimi taikymo iššūkiai Lietuvoje

Tyrimo metu Lietuvoje dar tik rengiami Bendrojo duomenų apsaugos reglamento nulemti Duomenų apsaugos įstatymo pakeitimai ir reglamento nuostatas detalizuojantys poįstatyminiai teisės aktai¹⁹. Tačiau jau galima prognozuoti kai kuriuos iššūkius, kuriuos gali nulemti Bendrojo duomenų apsaugos reglamento taikymas Lietuvoje.

Efektyvų Bendrojo duomenų apsaugos reglamento taikymą Lietuvoje gali apsunkinti tai, kad Lietuvoje kol kas trūksta metodinės, aiškinamosios medžiagos, rekomendacijų, kaip turėtų būti suprantamos Bendrojo duomenų apsaugos reglamento naujovės ir kaip pasirengti jas įgyvendinti. Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas pasižymi abstrakčių, individualaus vertinimo reikalaujančių ir dėl to neaiškumų keliančių nuostatų gausa. Dauguma Bendrojo duomenų apsaugos reglamento naujovių Lietuvos teisės sistemoje iš esmės yra nepažįstamos. Pavyzdžiui, abstraktūs atskaitomybės, numatytosios ir standartizuotosios duomenų apsaugos principai kelia neaiškumų dėl to, ko konkrečiai jie reikalauja iš duomenų valdytojų ir tvarkytojų. Svarbi pareiga skirti duomenų apsaugos pareigūną gali kilti duomenų valdytojams ar tvarkytojams, jei šie užsiima didelio masto asmenų stebėjimu kaip pagrindine veikla. Iš esmės kiekvieną – asmenų stebėsenos, didelio masto ir pagrindinės veiklos – šios nuostatos elementą reikia individualiai vertinti ir jis kelia neaiškumų. Kyla didelių klausimų, kaip įvertinti, ar duomenų tvarkymas gali kelti pavojų asmenims, o nuo šios abstrakčios nuostatos priklauso svarbios pareigos atlikti poveikio duomenų apsaugai vertinimą ar pranešti priežiūros institucijai ir duomenų subjektams apie duomenų saugumo pažeidimus.

Priežiūros institucijos funkcijas atliksianti Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija turės plačią diskrecinę laisvę sprendama, ar skirti administracinę baudą, ir parinkdama jos dydį (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 83 str. 2 d.), kuris griežčiausiu atveju dabartinį maksimalų baudos dydį gali viršyti daugiau nei pusantro tūkstančio kartų (!). Duomenų valdytojo arba duomenų tvarkytojo neatiiktų duomenų apsaugos teisei būtų galima ištaisyti kitomis priemonėmis nei administracinės baudos. Pavyzdžiui, Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija gali teikti nurodymų suderinti duomenų tvarkymo operacijas su duomenų apsaugos teisės reikalavimais (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 58 str. 2 d. d p.). Kai pažeidimas nedidelis arba jeigu bauda sudarytų neproporcingą našta fiziniam asmeniui, vietoj baudos gali būti pareikštas papeikimas (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 58 str. 2 d. b p., preambulės 148 p.). Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija atliks funkciją teikti nuomones visais su duomenų apsauga susijusiais klausimais (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento 58 str.

¹⁸ Europos Komisija. *Komistijos tarnybų darbinis dokumentas SEK(2012) 73 final. Poveikio vertinimo santrauka, pridėta prie Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento) ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl fizinių asmenų apsaugos kompetentingoms institucijoms tvarkant asmens duomenis nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, nustatymo ar traukimo baudžiamojon atsakomybėn už jas arba baudžiamųjų sankcijų vykdymo tikslais ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo*, p. 4 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/justice/data-protection/document/review2012/sec_2012_73_lt.pdf>.

¹⁹ Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija. *Reforma. Rengiami teisės aktai (internetu puslapiu skiltis)* [interaktyvus. Žiūrėta 2016 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ada.lt/go.php/lit/Teises-aktai/2>>.

3 d. b p.). Galima manyti, kad dėl teisinio tikrumo trūkumo Bendrojo duomenų apsaugos reglamento tikslai jo naujovių taikymo pradžioje būtų pasiekti efektyviau prioriteta teikiant paminėtoms priežiūros funkcijoms, o ne didžiulėms baudoms taikyti.

Išvados

1. Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas turėtų paveikti duomenų apsaugos teisę, kaip teisės normų sistemą, keliais aspektais. Kaip itin reikšmingas duomenų apsaugos teisei galima išskirti tas Bendrojo duomenų apsaugos reglamento nuostatas, kurios turėtų poveikį duomenų apsaugos teisės plėtrai už ES ribų ir paspartintų duomenų apsaugos teisės globalizaciją pagal ES standartus. Tokią funkciją turėtų atlikti Bendrojo duomenų apsaugos reglamento nuostatos, kuriomis įtvirtinama ne ES duomenų valdytojų pareiga laikytis ES reikalavimų tvarkant ES esančių duomenų subjektų duomenis ir reguliuojami atvejai, kai duomenis galima perduoti į trečiąsias valstybes arba tarptautinėms organizacijoms užtikrinant ES analogišką duomenų apsaugą.
2. Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas perbraižo atsakomybės už atitiktį ribas duomenų apsaugos teiseje. Mažinamas duomenų apsaugos priežiūros institucijų įsitraukimas į kasdienę duomenų tvarkymo veiklą ir jos kontrolę. Kartu stiprinama pirminė duomenų valdytojo atsakomybė už atitikties duomenų apsaugos teisei užtikrinimą, skatinama duomenų valdytojų autonomija ir pasitikėjimas jais. Tokį reikšmingą poveikį duomenų apsaugos teisei turėtų padaryti šių naujovių visuma: atskaitomybės principas, pareiga atlikti poveikio duomenų apsaugai vertinimą, konsultuotis su priežiūros institucija, paskirti duomenų apsaugos pareigūną, naikinamos pranešimo priežiūros institucijai ir išankstinės patikros procedūros.
3. Efektyvų Bendrojo duomenų apsaugos reglamento taikymą Lietuvoje gali apsunkinti tai, kad Lietuvoje kol kas trūksta metodinės, aiškinamosios medžiagos, rekomendacijų, kaip turėtų būti suprantamos abstrakčios, individualaus vertinimo reikalaujančios Bendrojo duomenų apsaugos reglamento nuostatos ir kaip pasirengti tokias nuostatas įgyvendinti. Dėl teisinio tikrumo trūkumo Bendrojo duomenų apsaugos reglamento tikslai jo naujovių taikymo pradžioje gali būti pasiekti efektyviau prioriteta teikiant tokioms priežiūros funkcijoms, kaip antai nurodymų, papeikimų ir nuomonių teikimas, o ne didžiulį baudų taikymas.

LITERATŪRA

Norminiai teisės aktai

1. 1981 m. sausio 28 d. Konvencija dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu (ETS Nr. 108). *Valstybės žinios*, 2001, Nr. 32-1059.
2. 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas). *OL L 119*, 2016 5 4, p. 1–88.
3. 1995 m. spalio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 95/46/EB dėl asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo. *OL 2004 m. specialusis leidimas*, 13 skyrius, 15 tomas, p. 355–374.
4. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. *TAR*, 2015-07-10, Nr. 11216.
5. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 63-1479; 2000, Nr. 64-1924; 2003, Nr. 15-597; 2008, Nr. 22-804.

Specialioji literatūra

6. BIRNHACK, Micheal D. The EU Data Protection Directive: An Engine of a Global Regime. *Tel Aviv University Law Faculty Papers*, 2008, Paper 95 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://law.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1102&context=taulwps>>.

7. BYGRAVE, Lee A. *Data Protection Law. Approaching Its Rationale, Logic and Limits*. Dordrecht: Kluwer Law International, 2002.

8. BOSTON CONSULTING GROUP. *The Value of Our Digital Identity*. Liberty Global, Inc., 2012, p. 103 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.libertyglobal.com/PDF/public-policy/The-Value-of-Our-Digital-Identity.pdf>>.

9. BUTTARELLI, Giovanni. The EU GDPR as a clarion call for a new global digital gold standard. *International Data Privacy Law*, 2016, Vol. 6, Issue 2, p. 77–78 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://academic.oup.com/idpl/article/6/2/77/2404469/The-EU-GDPR-as-a-clarion-call-for-a-new-global>>.

10. DE HERT, Paul; CZERNIAWSKI, Michal. Expanding the European data protection scope beyond territory: Article 3 of the General Data Protection Regulation in its wider context. *International Data Privacy Law*, 2016, Vol. 6, Issue 3, p. 230–243 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://academic.oup.com/idpl/article-abstract/6/3/230/2447252/Expanding-the-European-data-protection-scope?redirectedFrom=fulltext>>.

11. KUNER, Christopher. The European Commission's Proposed Data Protection Regulation: A Copernican Revolution in European Data Protection Law. *Bloomberg BNA Privacy and Security Law Report*, 2012, p. 1–15 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://ssrn.com/abstract=2162781>>.

Soft law šaltiniai

12. ES 29 str. darbo grupė. *2016 m. gruodžio 13 d. Gairės dėl duomenų apsaugos pareigūnų (DAP), Nr. WP 243*, p. 4 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2016-51/wp243_en_40855.pdf>.

13. ES 29 str. darbo grupė. *2010 m. liepos 13 d. Nuomonė 3/2010 dėl atskaitomybės principo, Nr. WP173*, p. 16 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/justice/data-protection/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2010/wp173_lt.pdf>.

14. Europos Komisija. *Komisijos tarnybų darbinis dokumentas SEK(2012) 73 final. Poveikio vertinimo santrauka, pridėta prie Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrojo duomenų apsaugos reglamento) ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl fizinių asmenų apsaugos kompetentingoms institucijoms tvarkant asmens duomenis nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, nustatymo ar traukimo baudžiamojon atsakomybėn už jas arba baudžiamųjų sankcijų vykdymo tikslais ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo*, p. 4 [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/justice/data-protection/document/review2012/sec_2012_73_lt.pdf>.

15. Tarptautinės teisės komisija. *Tarptautinės teisės komisijos ataskaita dėl darbo penkiasdešimt aštuntojoje sesijoje* [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. gruodžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://legal.un.org/docs/?symbol=A/61/10>>.

Kiti šaltiniai

16. Europos Taryba. *Duomenų apsaugos „Konvencijos Nr. 108“ modernizavimas* [interneto puslapio skiltis] [interaktyvus. Žiūrėta 2015 m. gruodžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.coe.int/en/web/portal/28-january-data-protection-day-factsheet>>.

17. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija. *Reforma. Rengiami teisės aktai* (interneto puslapio skiltis) [interaktyvus. Žiūrėta 2017 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.ada.lt/go.php/lit/Teises-aktai/2>>.

EU GENERAL DATA PROTECTION REGULATION: SIGNIFICANCE FOR THE DATA PROTECTION LAW

Julius Zaleskis

S u m m a r y

The EU General Data Protection Regulation shall be applied from 25 May 2018. This is the result of the personal data protection law reform in the EU. So far the legal regulation in the EU Member States has been based on EU Data Protection Directive 95/46/EC of 1995 that is implemented by the Law of the Republic of Lithuania on Legal Protection of Personal Data. The aim of this article is to reveal the significance of the General Data Protection Regulation for the data protection law as an area of law.

One can distinguish as significantly important those provisions of the General Data Protection Regulation which are due to impact development of the data protection law beyond the EU and accelerate globalisation of the data protection law in accordance to the EU standards. The said functions should be performed by those provisions of the General Data Protection Regulation that oblige non-EU data controllers to follow the EU requirements while processing personal data concerning data subjects who are in the Union and establish cases where data can be transferred to third countries or international organisations by way of ensuring data protection that is analogous to the EU standards.

The General Data Protection Regulation redraws the limits of the liabilities for the compliance in the data protection law. The involvement of data protection supervisory institutions in daily data processing activities and its control is due to be reduced. It also strengthens the primary liability of a data controller for ensuring the compliance with the data protection law, promotes data controllers' autonomy and trust in them. Such significant impact to the data protection law shall be produced by the entirety of the following novelties: the principle of accountability, obligations to carry out a data protection impact assessment, to consult a supervisory authority, appoint a data protection officer, repeal of procedures for notification of supervisory authorities and prior checking.

Efficient application of the General Data Protection Regulation in Lithuania can be encumbered by the lack of methodical, explanatory, recommendatory materials on interpretation and implementation of abstract new provisions. Due to lack of legal certainty purposes of the General Data Protection Regulation may be better furthered at the beginning of the application of the novelties by way of such regulatory instruments as instructions, reprimands and opinions rather than imposition of enormous fines.

*Įteikta 2017 m. kovo 23 d.
Priimta publikuoti 2017 m. gegužės 31 d.*